

19 май, българският принос в теорията и практиката на преврата

Пламен ДИМИТРОВ

Само за няколко месеца, през 1934-1936, страната ни преминава през три различни политически режима – парламентарен, военен и монархически

Дълго време превратът от 19 май 1934 бе смятан от марксистката историография за “фашистки”. Дори и онези обективни учени, които описваха събитията от 30-те години съвсем добросъвестно, се принуждаваха накрая да сложат на режима, установен след 1934, етикета “фашистки” или “монархофашистки”, за да не бъдат обвинени в идеологическа ерес.

Всъщност превратът от 19 май е част от една общоевропейска тенденция към установяване на диктаторски режими в условията на криза на парламентарната демокрация. През 1934 България е сред малкото държави в Европа и единствена на Балканите, където управлението все още е в ръцете на традиционните политически партии. Изборите от 1931 са извели на власт една петпартийна коалиция от земеделци, демократи, радикали и либерали, лишена от вътрешна хомогенност и, поради това, постоянно е раздирана от борби за преразпределение на висшите държавни постове.

В същото време над България все още тегне психологическата травма от загубата в Голямата война. Поражението от 1918 има и съвсем зрими измерения – страната ни приютява стотици хиляди бежанци от Македония и Тракия. Бежанската маса, която е съсредоточена предимно в столицата, е допълнителен фактор за динамизиране на политическата обстановка.

Отвратени от дребните политически боричкания, военните, които през 1923 вече са усетили опияняващия вкус на властта, поемат курс към нов преврат. Към 1934 сериозно влияние набира и Народното социално движение на Александър Цанков, което е единствената по-голяма българска партия с прототалитарен уклон. То е насрочило свой конгрес за 21 май и заплашва да завземе властта със сила. В тази обстановка, в началото на май 1934, в страната се разразява остра правителствена криза. Министър-председателят Никола Мушанов подава оставка, а Народното събрание гласува да прекрати заседанията си, “докато се състави нов кабинет”. Цар Борис III приема последователно всички лидери на партии от управляващата коалиция, но така и не успява да ги принуди да се спогодят. На 16 май Мушанов получава мандат за съставяне на нов кабинет, но всичките му сондажи пропадат поради алчността на партиите за повече министерски кресла.

Царят знае, че офицерите готвят преврат и, с цел да неутрализира Военния съюз, на 9 май назначава неговият лидер генерал Анастас Ватев за военен министър. На 16 май е сменен и началникът на Генералния щаб генерал Никола Бакърджиев. Въпреки това броженията сред офицерството се засилват. На 17 май Централното управление на Военния съюз се събира на извънредно заседание и решава, че превратът трябва да се извърши незабавно поради това, че страната е изпаднала в безизходица. Отлично информиран за замисъла на военните, Царят е силно обезпокоен, защото знае, че във Военния съюз има много републиканци, но въпреки това не се решава да потърси изход от кризата чрез разпускане на Народното събрание и насрочване на нови избори. Вместо това Борис III предпочита да се представи за жертва на преврата.

В навечерието на акцията Военния съюз разполага с 814 офицери-конспиратори, които са пръснати във всички армейски гарнизони. Анастас Ватев вече е заклеймен

като “предател” и довчерашните му съратници успяват да го заблудят, че преврат няма да има. Конците на заговора се дърпат от запасния полковник Дамян Велчев, макар че на преден план е изтикан новият председател на Военния съюз генерал Пенчо Златев. Н 1 часа през нощта на 19 май той пристига във Военното училище и поема оперативното ръководство на преврата.

Макар че също е чул слуховете за готвения преврат, на 18 май вечерта министър-председателят Мушанов спокойно отива на опера заедно с гостуващия в София кмет на Париж. В това време необичайното раздвижване в пехотните казарми вече е очевидно и този факт е докладван на Царя от неговите доверени лица. Борис III е наясно, че

Вече е късно за съпротива но въпреки това се обажда на Ватев, за да му каже, че е проспал живота си. Изненаданият министър хуква към министерството, но докато се опитва да се обади по телефона (предварително прекъснат) до Пловдивския гарнизон, в кабинета му нахлуват двама от заговорниците и го арестуват.

Малко след полунощ от столичните казарми излизат роти, ескадрони и батареи под командването на офицерите-заговорници. На войниците са раздадени бойни патрони, но всички възлови обекти са овладени светкавично и без жертви до 3 часа през нощта. Същото се случва и във всички важни провинциални градове. Към 5 часа сутринта в щаба на превратаджиите идва царски пратеник, който моли от името на Борис III генерал Пенчо Златев и определеният от военните за министър-председател Кимон Георгиев да отидат в двореца. На тръгване Георгиев слага в единия джоб на сакото си указ за съставяне на новото правителство, а в другия – декларация за абдикацията на царя – в случай, че откаже да узакони преврата. Аудиенцията при монарха обаче протича при по-различен сценарий. Генерал Пенчо Златев почва да се извинява, че е наредил на армията да се вдигне, а Борис III се съгласява без много възражения да узакони промяната. Условието е първо Мушанов да върне мандата за съставяне на правителство и едва след това да се подпише указ за разпускане на Народното събрание и за назначаване на ново правителство.

Самият Мушанов разбира, че се е събудил като редови гражданин едва когато на сутринта вижда, че пред къщата му стои часови с натъкнат на пушката нож.

Старият политик е извикан в Двореца, където връща мандата за съставяне на правителство и едва тогава царят подписва указ за назначаване на Новия кабинет на Кимон Георгиев.

Кабинетът, който идва на власт на 19 май 1934 г., изразява вижданията за радикално преустройство на държавата, застъпвани от Политически кръг “Звено”. От този кръг са излъчени и повечето министри. В правителствения манифест е заложена амбицията за изграждане на съвършено нова политическа и стопанска система. Армията е обявена за единствената институция “незасегната от процеса на развалата”.

Новите управници са привърженици на безпартийната власт. Всички политически партии са разтурени, въвежда се цензура върху печата, а местното самоуправление е ликвидирано. Отменена е и Търновската конституция, а Народното събрание е разпуснато. Кабинетът управлява чрез постановления и декрети, които имат силата на закон.

Кимон Георгиев и министрите му донякъде са вдъхновени от държавното преустройство, извършено по това време в държави като нацистка Германия, фашистка Италия и Съветския съюз. Голямата разлика е, че деветнадесетомайският режим е безпартиен, няма ясен лидер и организационни структури от национален мащаб, на които да се опре.

Реформаторски амбиции на новата власт водят до намаляване на броя на министерствата от 10 на 8, 16-те окръзи са трансформирани в 7 области, а общините се окрупняват и от 2552 стават 800. Като опит за налагане на режим, близък до

тоталитарния, се тълкува създаването на Дирекцията за обществена обнова, която трябва да организира “новото общество” чрез централизирана пропаганда. Тази дирекция издава официоза “Нови дни” и осъществява контрол над печата, театрите, кината, събрания и сказките. През септември 1934 се пристъпва и към формирането на държавни профсъюзи.

Новото правителство предприема действия за засилване на държавната намеса в икономиката. Като начало, за да спечели популярност, кабинетът намалява дълговете на бедните с 50%. След това е наложен държавен монопол в някои важни клонове на икономиката, но без да се посяга на частната собственост.

Във външнополитически план деветнадесетомайците търсят сближение с Югославия като изтъкват пред официален Белград, че са разтурили ВМРО, която буни населението във Вардарска Македония. Другият важен външнополитически акцент от програмата на новата власт е установяването на дипломатически отношения със Съветския съюз.

Макар и непратиен, деветнадесетомайският режим също започва да се ратърсва от вътрешни противоречия скоро след установяването си. Във върховете на властта настъпва обръкване, защото офицерите от Централното управление на Военния съюз смятат, че именно те трябва да задават стратегическото направление за развитие на страната. Премиерът и дейците на “Звено” обаче са на друго мнение. Според тях армията се е намесила, за да ликвидира режима на партийната власт, но от тук нататък управлението трябва да бъде дело на законното правителство.

Скоро след преврата разцепление по остта “републиканци-монархисти” настъпва и в редиците на самия Военен съюз, чиято членска маса междуременно е набъбнала значително. Царят разбира че е ударил неговият час и постепенно успява да изолира Дамян Велчев и другите антимонархически настроени дейци на Съюза. През януари 1935 кабинетът на Кимон Георгиев е заменен от правителство на генерал Пенчо Златев, който обявява, че ще продължи делото на деветнадесетомайците, но същевременно прогласява, че конституционно-монархическият принцип трябва да бъде основа на бъдещата държавна уредба.

Краят на управлението на Военния съюз идва само три месеца по-късно. Новото правителство на Андрей Тошев вече е предано единствено на царя и по-голямата част от идеите за радикално преустройство на държавата са изоставени. Дирекцията за обществена обнова е закрыта, държавният монопол върху някои стопански браншове отпада, а опитът за изграждане на държавни профсъюзи – изоставен. Царят не връща страната към парламентарния режим, а установява една консервативна монархическа диктатура. С това краткият деветнадесетомайски експеримент завършва.

Какво е мястото на преврата от 19 май в българската история? На първо място той е вървна точка в намесата на армията в политическия живот на страната. Военните с лекота събарят изхабената партийна система на управление, но не успяват да се закрепят във властта. Само за няколко месеца, през 1934-1935, България преминава през три различни политически режима – парламентарен, военен и монархически. През 30-те години на XX век първият от тях е изключение за Балканите, вторият доминира в Гърция, а третият – в Румъния и Югославия. Много скоро след 19 май 1934 взаимоотношенията между основните обществено-политически субекти намират своята нова равновесна точка. Царят поема реалното управление на страната, военните са върнати в казармите, а партиите вегетират под булото на официалната забрана за съществуването им.

Коментар

Военните преврати са една необходимост за спасяване на нацията и държавата когато всички други методи са изчерпани, от вакханалията на демокрацията. Армията и офицерството като представители на най-патриотичната част от обществото вземат нещата във свои ръце и изчистват „авгиевите обори” на продажната демокрация.

Западната демокрация присадена на българска почва винаги се изражда в едно безпринципно престъпно и корумпирано управление на банда олигарси, чиято единствена цел е собственото забогатяване. Партиите и тогава и днес са проклетие за България, тъй като това са механизмите с която Олигархията „узаконява” престъпната си власт, с вота на глупавия народ!

Това вече го наблюдаваме в България вече 20 години. Всички играчи на политическата ни сцена „са едни и същи долни маски” – алчни, безпринципни, продажни и престъпни личности, отдавна заслужили смъртните си присъди! Но за разлика от 1934 г., днес няма читава Българска армия. Комунистическият режим я смачка като национално самочувствие, като обърка изцяло представите за патриотизъм и национализъм сред българското офицерство, насаждайки му престъпната си комунистическа идеология и пропаганда. Неслучайно „Марксистско-ленинската подготовка” е била една от най-важните дисциплини преподавани във военните училища. БКП искаше добре да си постели и да предотврати евентуален военен преврат, като създаде „армия от комунисти”.

„Демократите” след 1989 г., действаха радикално. Отчитайки силната „комунистическа идеологическа закваска” в голяма част от офицерството, те започнаха бърза реформа, чиято единствена цел беше ликвидация на БА и с тъй нар. членство в НАТО успяха да постигнат целта си. Днес БА не е в състояние да направи дори един военен парад, камо ли преврат! БА бе превърната в „група от момчета и момичета на повикване” чиято единствена задача е да задоволяват прищевките на Американския милитаризъм, в коя да е точка от Земята. Участието на български батальони в Ирак и Афганистан мога да го определя единствено като „политическа проституция” на съвр.ни управляваща „сволочь” и срам за българския войник и БА!

Липсата на качествено, национално мислещо и национално отговорно офицерство и генералитет, обричат БА и Българската д-ва на ликвидация!

о.з.ст.л-т Ж.Войников